

ВСТУПНЕ СЛОВО

Ю. С. Шемиученко,
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
академік Національної академії наук України,
академік Української академії політичних наук,
дійсний член Міжнародної академії екологічного права (США),
директор Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
ORCID: 0000-0002-8157-9725

ШАНОВНІ КОЛЕГИ! ГОСТІ! НАУКОВЦІ!

Те, яким чином правові приписи втілюються у життя, те, наскільки ефективно вони здатні захистити права та інтереси людини, донести до адресатів зміст прав і обов'язків, неабияк залежить від того, як вони тлумачаться суб'єктами права. Тому для усіх суб'єктів права потрібно правильно з'ясувати та усвідомити зміст норми права. Особливо це стосується застосування права органами державної влади, які в процесі своєї діяльності мають володіти основними принципами тлумачення норм права, якими виступають основні ідеї та вимоги, що ставляться до тлумачення як процесу пізнання змісту норм права чи різних юридичних документів. У результаті досягається головна мета тлумачення – встановлення істинного значення правових приписів, визначення специфіки прав та обов'язків суб'єктів права, які закладені нормотворцем у нормі права, правильне застосування норми права уповноваженими суб'єктами, зміцнення правопорядку та поширення правильних уявлень про зміст і спрямованість норм права та їх призначення в суспільстві.

Врешті-решт, метою тлумачення є запобігання юридичних колізій та помилок. Зокрема, суб'єкт, який припускається помилки, виходить із добросовісного припущення правильності своїх дій. Помилка виключає винність, оскільки виникає без попереднього свідомого наміру. Однак можуть виникати певні негативні наслідки таких помилок, за які відсутня юридична відповідальність, а стан реалізації прав і свобод людини втрачає свою ефективність, чим погіршується становище суб'єктів права. Зокрема, чимало помилок детерміновані неправильною інтерпретацією отриманої інформації.

У цьому випадку проблема стосується не тільки потреби у встановленні відповідальності за неправильне застосування норм права, а передусім механізмів і засобів запобігання порушення прав і свобод, які відбуваються внаслідок неправильного розуміння їх змісту.

Зазначене обумовлює необхідність наукового осмислення поняття, особливостей та значимості правоінтерпретації як засобу з'ясування змісту недосконалої норми права, змісту прав, свобод і обов'язків суб'єктів права, вміщених у правовій нормі, та засобу забезпечення законності як важливого принципу функціонування права. Таким чином, необхідність тлумачення у праві обумовлюється не лише недосконалістю та неоднозначністю самого права, а й сутністю правореалізації, що потребує інтерпретації права.

Однак процес тлумачення не є простим і вимагає дотримання певних правил і принципів. Складність цього пов'язується із такими факторами, як: складність самого права та джерел його вияву; складність процесу тлумачення, що включає уясування та роз'яснення норм; поширеність тлумачення на всі стадії правового регулювання; особливості суб'єктів права, що здійснюють тлумачення; багатоаспектність мети тлумачення; ступінь поширеності результатів тлумачення.

Це дозволяє говорити про наявність особливостей тлумачення стосовно різновиду юридичної діяльності. Саме в процесі тлумачення як інтелектуальної діяльності відбувається встановлення змісту норм права у певній ситуації, їх подальше роз'яснення.

Зокрема, особливого значення тлумачення набуває в процесі прийняття правосудного рішення. Адже цей особливий різновид правозастосування пов'язується із необхідністю знаходження компромісу спірних інтересів, можливістю виправлення помилок у розумінні змісту акту учасниками процесу і недопущення власних, врахуванням особливостей спірних ситуацій, роз'яснення змісту прийнятого рішення зацікавленим суб'єктам, необхідністю винесення рішення за наявності колізій чи прогалин у праві; забезпеченням реальності правових вимог, що існують не лише на папері, а і діють у реальному житті, забезпеченні переконаності суб'єктів права у можливості забезпечення правових інтересів законним шляхом тощо.

Отже, тлумачення права лежить у площині пізнання права, що також пов'язане з такими двома ключовими аксіологічними векторами розвитку тлумачення права, як:

1) осягнення істинного та об'єктивного сенсу правових приписів, адже лише ознайомлення з текстом правового припису є недостатнім; мається на увазі осягнення «духу» правового припису, який би відповідав намірам правотворця, принципам права, на яких він ґрунтується, ідеологічної складової, яка відображає основоположні цілі суспільства, його ціннісні орієнтири (цінності моралі, політики тощо);

ВСТУПНЕ СЛОВО

2) творчий характер цього процесу, який пов'язаний із сталістю та динамізмом правових приписів та їх відповідністю сучасним викликам суспільства. Цей процес вимагає високого рівня професіоналізму, що, в першу чергу, пов'язується з проблемою меж тлумачення правових норм, оскільки тлумачення не має змінювати чи доповнювати існуючий правовий припис. Тлумачення права має лише розвивати та істинно встановлювати об'єктивний зміст правової норми.

DOI: 10.33663/2524-017X-2021-12-1